

SYSTEM DOZORU ELEKTRONICZNEGO W POLSCE – PRAKTYKA STOSOWANIA

ELECTRONIC SUPERVISION SYSTEM IN POLAND –
PRACTICE OF APPLICATION

KATARZYNA DANIEL*

ABSTRACT

Writing this article has been taken due to the problem of applying the penalty of imprisonment in the electronic supervision system in practice since the introduction of the Act on electronic surveillance (2007). In Poland the use of electronic surveillance system currently only uses about 30% of the total provided for serving a penalty in this way, the number of convicts. Despite the functioning for 12 years, the still needs to be improved. The main two problems are the large number of rejected applications for the use of electronic supervision (including also discontinued proceedings) and the inferential nature of this system. To investigate the phenomenon, qualitative research methods and techniques (individual in-depth interviews) and analysis of existing data (content analysis, desk research) were used. The author concludes that electronic supervision is a better form of imprisonment than serving her in a prison. The infrastructure is prepared for serving a penalty in the electronic supervision system by 15 thousand convicts, so the problem of not using the possibility of this solution lies on the side of penitentiary courts, which grant permission only to every

* Mgr Katarzyna Daniel, Uniwersytet Opolski; correspondence address: Katarzyna Daniel, Instytut Politologii Uniwersytetu Opolskiego, ul. Katowicka 89, 45-061 Opole, Poland; e-mail: katarzyna.daniel@interia.pl

third convicted person. Another important problem is the provisions of the Act (for example the nature of the application, not the public nature of the proceedings, or consideration of cases only by district courts). A conversation with a person who has twice used electronic supervision shows how positively it is perceived by convicts in comparison to a stay in a prison.

KEY WORDS

electronic supervision, punishment, deprivation of liberty, prison, convicted

ABSTRAKT

Napisania niniejszego artykułu podjęto się z uwagi na istniejący od czasu wprowadzenia ustawy o dozorcze elektronicznym (2007 r.) problem stosowania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w praktyce. W Polsce z systemu dozoru elektronicznego korzysta obecnie jedynie około 30% całkowitej przewidzianej do odbywania kary w ten sposób liczby skazanych. Pomimo funkcjonowania od 12 lat ustawa wciąż wymaga poprawek. Za podstawowe dwa problemy uznaje się dużą liczbę odrzuconych wniosków o zastosowanie dozoru elektronicznego (w tym również umorzonych postępowań) oraz wnioskowy charakter tego systemu. Do zbadania zjawiska wykorzystano metody i techniki badawcze jakościowe (indywidualny wywiad pogłębiony) oraz analizę danych zastanych (analiza treści, *desk research*). Autorka dochodzi do wniosku, że dozór elektroniczny jest lepszą formą odbywania kary pozbawienia wolności niż odbywanie jej w zakładzie karnym. Infrastruktura jest przygotowana na odbywanie kary w systemie nadzoru elektronicznego przez 15 tys. skazanych, więc problem niewykorzystania możliwości tego rozwiązania leży po stronie sądów penitencjarnych, które udzielają zezwolenia jedynie co trzeciemu skazanemu. Kolejny istotny problem stanowią przepisy ustawy (np. wnioskowy, a nie publiczny charakter postępowania czy rozpatrywanie spraw jedynie przez sądy okręgowe). Rozmowa z osobą, która dwukrotnie skorzystała z dozoru elektronicznego, pokazuje, jak pozytywnie odbierany jest on przez skazanych w porównaniu do pobytu w zakładzie karnym.

SŁOWA KLUCZOWE

dozór elektroniczny, wykonywanie kary, pozbawienie wolności, zakład karny, skazany

WPROWADZENIE

Więzienie jest miejscem pobytu o charakterze wymuszonej izolacji. To szczególnego rodzaju instytucja, która wytwarza specyficzne środowisko społeczne, dalece różne od normalnych warunków funkcjonowania człowieka. Podkreślenia wymaga charakter środowiska zamkniętego przestrzenie, w którym uniemożliwia się zaspokojenie wielu podstawowych potrzeb życiowych i które stanowi źródło zaburzeń zachowania osób tam przebywających. Pobyt w więzieniu utrudnia lub wręcz uniemożliwia decydowanie o własnej aktywności życiowej oraz ogranicza więzi ze środowiskiem społecznym. Izolacja więzienna zmusza do przebywania co dzień z osobami obcymi, które wywodzą się z różnych środowisk, mają odmienne motywy zachowania, czasem zaburzoną osobowość, naruszają przyjęte powszechnie normy i wzory zachowań społecznych oraz cechują się różnym stopniem demoralizacji. Utrudnia to stworzenie relacji interpersonalnych, które pozwoliłyby zaspokajać potrzeby emocjonalne w stopniu dostatecznym. Ponadto osoby skazane na kary krótkoterminowe za popełnienie czynów o znikomej lub niskiej społecznej szkodliwości narażone są na negatywne wpływy ze strony więźniów zdemoralizowanych, jak np. konieczność podporządkowania się im, szykany czy przemoc fizyczna. Resocjalizacja w warunkach izolacji, mająca prowadzić do pozytywnych zmian w zachowaniu skazanego, często pozostaje w sprzeczności z założonymi celami oddziaływań penitencjarnych i kary pozbawienia wolności. Nierzadko pobyt w zakładzie karnym sprzyja powstawaniu i rozwojowi różnego rodzaju zachowań i zaburzeń dewiacyjnych¹. Wielu badaczy poszukiwało przyczyn, przez które systemy penitencjarne nie spełniały i nadal nie spełniają pokładanych wobec nich oczekiwań². Philip Zimbardo w 1971 r. przeprowadził eksperymentalną symulację więzienia³ i odkrył jedną z najważniejszych

¹ D. Sarzała, *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 159–175.

² H. Eysenck, M. Eysenck, *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują*, Gdańsk 1998, s. 59.

³ Philip Zimbardo wraz z grupą współpracowników przeprowadził stanfordzki eksperyment więzienny (powszechnie znany w psychologii). W piwnicach Wydziału Psychologii Uniwersytetu Stanforda utworzono więzienie, w którym zamknięto 24 studentów cieszących się zdrowiem psychicznym, wybranych spośród ochotników. Studentów podzielono losowo na dwie grupy: więźniów i strażników. Celem eksperymentu było pokazanie znaczenia wpływu sytuacji społecznej na zachowanie jednostki. Studenci eksperymentu zaczęli wcielać się w przypisane im role. Studenci-strażnicy zaczęli po-

przyczyn słabości zakładu karnego, a mianowicie nieprawidłową strukturę władzy⁴.

POJAWIENIE SIĘ DOZORU ELEKTRONICZNEGO – RYS HISTORYCZNY

Z uwagi na wady systemów więziennych w latach 60. XX wieku zaczęto poszukiwać alternatywnych sposobów oddziaływania na więźniów. Zaproponowano wówczas resocjalizację przy wykorzystaniu elektronicznego monitoringu. Miało to zapobiec czterem podstawowym problemom istniejącym dotychczas, czyli problemom związanym z personelem więziennym, warunkami fizycznymi więzienia, strukturą organizacyjną, a także negatywnemu wpływowi społecznemu ze strony zdemoralizowanych skazanych⁵. Idea zastosowania elektronicznego monitoringu do kontroli osób skazanych została wprowadzona do literatury przedmiotu po raz pierwszy przez amerykańskiego psychologa Ralpha Schwitzgebela w 1967 r.⁶. Pierwsze próby zastosowania tego rozwiązania w praktyce odbyły się w 1983 r. w stanie Nowy Meksyk (w latach 80. realizowano pierwsze programy elektronicznego monitoringu w 21 stanach Stanów Zjednoczonych)⁷. W Polsce dozór elektroniczny został wprowadzony dopiero w 2007 r. (choć prace nad nim rozpoczęto już w 2005 r.)⁸ ustawą o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego⁹.

stępować brutalnie oraz sadystycznie w stosunku do studentów-więźniów. Pojawiły się zachowania patologiczne. W nocy z piątego na szóstego dnia eksperymentu studenci-więźniowie wznieśli bunt. Prowadzący zdecydowali się zakończyć eksperyment kolejnego dnia, choć przewidziany on był na 14 dni, ze względu na obawę utraty kontroli nad sytuacją. Eksperyment doczekał się ekranizacji (w Polsce premiera filmu pt. *Cicha furia* odbyła się w lutym 2007 r.).

⁴ P.G. Zimbardo, *On the ethics of intervention in human psychological research: with special reference to the Stanford prison experiment*, "Cognition" 1973, no. 2, s. 243–256.

⁵ Z. Nowacki, *Zastosowanie penitencjarne systemu dozoru elektronicznego w ocenie skazanych*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2017, nr 1 (20), s. 147–164.

⁶ R. Schwitzgebel, *Electronic innovation in the behavioral sciences: A call to responsibility*, "American Psychologist" 1967, no. 22.

⁷ D. Sielicki, *Elektroniczne monitorowanie przestępców – nowoczesna alternatywa pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47–48, s. 15.

⁸ P. Kuzior, *System dozoru elektronicznego jako alternatywa dla kary pozbawienia wolności*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji” 2017, t. 6, z. 5, s. 90–101.

⁹ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2007 r., nr 191, poz. 1366.

Od wielu lat utrzymuje się w Polsce wysoki wskaźnik osób osadzonych w zakładach karnych¹⁰. Powoduje to występowanie kolejnych problemów godzących w bezpieczeństwo państwa, jak np. brak walorów resocjalizacyjnych czy wysokie koszty utrzymania. Wobec tego dozór elektroniczny, będący środkiem o charakterze nieizolacyjnym, stanowi szansę skutecznego realizowania celów polityki karnej¹¹.

Z. Nowakowski stwierdza, że

(...) to właśnie w odbywaniu kary w systemie dozoru elektronicznego (jak w żadnym innym systemie odbywania kary pozbawienia wolności) należy upatrywać okoliczności sprzyjających procesowi autoresocjalizacji. (...) Relacje z sądowym kuratorem zawodowym (wychowawcą resocjalizacyjnym) mogą stanowić okazję do organizowania doświadczeń uczących i ukierunkowania procesów umysłowych skazanego. Kurator może się przyczynić do twórczego poszukiwania przez skazanego jego indywidualnej drogi życiowej. Przestrzeganie określonych przez sąd ograniczeń czasowych i przestrzennych odbywania kary pozbawienia wolności wymaga od skazanego zdyscyplinowania oraz samokontroli. Postępowanie w sytuacjach wymykających się spod kontroli, np. w przypadkach losowych, kiedy to skazany nie może na czas dotrzeć do wyznaczonego przez sąd miejsca odbywania kary pozbawienia wolności, wymaga od niego samodzielności i właściwego pokierowania swoim zachowaniem. (...) Pobyt w miejscu odbywania kary stanowi sposobność do kształtowania relacji z osobami bliskimi oraz radzenia sobie z codziennymi wyzwaniem (...)¹².

Z kolei Paweł Artymionek w odniesieniu do systemu dozoru elektronicznego pisze, że „nie ma lepszego sposobu na odciążenie zakładów

¹⁰ Wskaźnik zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce w ostatnich latach wynosił 93,1% (stan na 7.02.2014 r.) i 89,8% (stan na 22.05.2015 r.), zob.: I. Zgoliński, *Dozór elektroniczny jako instrument polityki karnej. Wybrane uwagi na kanwie nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, nr 4 (64), s. 89–102, a następnie 85,5% (stan na 29.02.2016 r.), 89,6% (stan na 28.02.2017 r.), 90,3% (stan na 28.02.2018 r.) i 90,8% (stan na 1.02.2019 r.), zob.: <https://www.sw.gov.pl/> (dostęp: 6.02.2019).

¹¹ M. Adamczyk, *System dozoru elektronicznego w świetle zmian i nowelizacji*, „Horyzonty Bezpieczeństwa” 2016, nr 2 (1), s. 49–60.

¹² Z. Nowacki, *Zastosowanie penitencjarne...*, op. cit., s. 147–164.

karnych zapewniającego jednocześnie obniżenie kosztów i resocjalizację skazanego¹³. Teodor Szymanowski dostrzega zaś podstawową zaletę tego systemu, jaką jest połączenie interesu osób skazanych z celami polityki karnej państwa¹⁴. Dozór elektroniczny od przebywania w tradycyjnym zakładzie karnym odróżnia brak izolacji, specyficznej dyscypliny, przymusowej integracji środowiskowej czy destrukcyjnego wpływu na życie rodzinne, społeczne¹⁵.

System dozoru elektronicznego stanowi jeden z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności i polega na kontrolowaniu zachowania skazanego, który przebywa poza zakładem karnym. Do sprawowania kontroli służy aparatura monitorująca, składająca się z urządzeń elektronicznych, instalacji, a także systemów z podzespołami elektrycznymi bądź elektronicznymi (nadajnik, elektroniczne urządzenie rejestrujące, centrala monitorowania, system komunikacyjno-monitorujący¹⁶)¹⁷. Wyróżnia się trzy rodzaje dozoru elektronicznego: dozór mobilny (kontrola bieżącego miejsca pobytu skazanego, niezależnie od miejsca jego przebywania), dozór zbliżeniowy (skazany zachowuje określoną minimalną odległość od osoby wskazanej przez sąd) oraz dozór stacjonarny¹⁸ (skazany przebywa w określonych dniach tygodnia oraz godzinach w miejscu wskazanym przez sąd)¹⁹.

¹³ P. Artymionek, *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2010, nr 5, s. 104–113.

¹⁴ T. Szymanowski, *System dozoru elektronicznego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 2016, nr 6 (702), s. 14–19.

¹⁵ K. Mamak, *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 3, s. 7–39.

¹⁶ Szerzej zob.: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 maja 2015 r. w sprawie określenia szczegółowych warunków technicznych i wymagań funkcjonalnych, jakie powinny spełniać środki techniczne służące do wykonywania dozoru elektronicznego, oraz sposobu funkcjonowania systemu komunikacyjno-monitorującego, Dz. U. z 2015 r., poz. 797.

¹⁷ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2013 r., poz. 915, art. 2 ust. 1–4.

¹⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 2019 r., poz. 125, art. 43b.

¹⁹ Rodzaje dozoru elektronicznego wyczerpująco opisują K. Mamak, D. Zajac, *Dozór elektroniczny w świetle nowelizacji prawa karnego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2015, nr 1, s. 127–143.

WARUNKI ODBYWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO

Ustawa o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego przewiduje możliwość wykonywania kary poza zakładem penitencjarnym, jeżeli spełnionych zostanie łącznie pięć warunków:

- orzeczona wobec skazanego kara pozbawienia wolności nie przekracza 1 roku oraz nie zachodzą warunki przewidziane w art. 64 §2 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2018 r., poz. 2077 (recydywa),
- skazany ma określone miejsce stałego pobytu,
- pełnoletnie osoby zamieszkujące razem ze skazanym wyraziły pisemną zgodę na umożliwienie podmiotowi dozorującemu przeprowadzenia czynności kontrolnych,
- wykonywanie kary w tym systemie jest wystarczające dla osiągnięcia celów kary,
- brak jest przeszkód o charakterze techniczno-organizacyjnym, takich jak warunki mieszkaniowe skazanego czy przeszkody po stronie podmiotu prowadzącego centralę monitorowania lub podmiotu dozorującego²⁰.

W przypadku osoby skazanej, która nie rozpoczęła wykonywania kary w zakładzie karnym, możliwe jest udzielenie zgody na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego, jeśli stopień demoralizacji, względy bezpieczeństwa i inne szczególne okoliczności nie przeważają o potrzebie osadzenia tej osoby w zakładzie karnym. W przypadku, gdy osoba rozpoczęła już odbywanie kary w zakładzie karnym, istnieje możliwość odbycia pozostałej części kary w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli dotychczasowa postawa oraz zachowanie skazanego za tym przemawiają²¹. Przed wydaniem zgody na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sąd analizuje cechy osobowościowe skazanego, a także rodzaj i charakter popełnionego przez niego przestępstwa. Za niezbędną konieczność uznaje się odrzucenie wniosków dotyczących skazanych wymagających izolacji. Niedopuszczalne jest również, aby osoby cechujące się wysokim stopniem demoralizacji, wobec których nie ma przesłanek pozytywnej prognozy, odbywały karę pozbawienia wolności w systemie wolnościowym²².

²⁰ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 6 ust. 1 w zw. z art. 11.

²¹ Ibidem, art. 6 ust. 2–3.

²² E. Białowąs, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w ramach systemu dozoru elektronicznego a konstytucyjna zasada równości wobec prawa*, „Przegląd Prawa Konstytu-

W przedmiocie udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego orzeka sąd penitencjarny, w którego okręgu przebywa osoba skazana. Postępowanie wszczynane jest na wniosek skazanego lub jego pełnomocnika (obrońcy), sądowego kuratora zawodowego, prokuratora bądź dyrektora zakładu karnego. Wniosek z uzasadnieniem i wskazaniem okoliczności przemawiających za udzieleniem zgody na odbycie kary w tym systemie należy złożyć w formie pisemnej wraz ze zgodą pełnoletniej osoby zamieszkującej z osobą skazaną. Sąd penitencjarny wydaje postanowienie w sprawie w terminie 14 dni, licząc od daty wpływu wniosku. Postanowienie podlega niezwłocznemu wykonaniu, jeśli zostało wydane na wniosek prokuratora albo prokurator oświadczył, że nie jest przeciwny udzieleniu tego zezwolenia²³. Wnioskodawcy przysługuje prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie sądu penitencjarnego w terminie 7 dni od daty jego doręczenia²⁴.

OBOWIĄZKI SKAZANEGO

Osoba odbywająca karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego zobowiązana jest:

- pozostawać w wyznaczonym miejscu we wskazanym przez sąd penitencjarny czasie,
- udzielać wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary i wykonywania nałożonych obowiązków (szczególnie pozostawać w kontakcie z kuratorem),
- nosić nadajnik,
- dbać o powierzone jej elektroniczne urządzenie monitorujące oraz nadajnik (chronić przed utratą, zniszczeniem, uszkodzeniem, rozładowaniem),
- poddać się czynnościom kontrolnym,
- odbierać połączenia telefoniczne przychodzące do stacjonarnego urządzenia monitorującego (jeśli takie jest zainstalowane)²⁵.

Dodatkowo sąd penitencjarny z urzędu lub na wniosek prokuratora bądź sądowego kuratora zawodowego ma możliwość nałożenia na skazanego dodatkowych obowiązków²⁶ wskazanych w art. 72 kodeksu karnego (m.in.

cyjnego” 2001, nr 1, s. 179–204.

²³ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 38–47.

²⁴ Ibidem, art. 52.

²⁵ Ibidem, art. 8 ust. 1.

²⁶ Ibidem, art. 8 ust. 2.

obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego, łożenia na utrzymanie innej osoby, wykonywania pracy zarobkowej, powstrzymywania się od nadużywania środków odurzających, poddania się terapii uzależnień lub psychoterapii, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach albo od kontaktowania się z pokrzywdzonym czy innymi osobami)²⁷.

UPRAWNIENIA SKAZANEGO

Skazany odbywający karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego ma prawo do oddalenia się ze stałego miejsca pobytu (lub innego wskazanego miejsca) na okres nie dłuższy niż 12 godzin dziennie, przy czym przedziały czasu w ciągu doby oraz w poszczególnych dniach tygodnia określa sąd penitencjarny. Powodami dozwolonego przez sąd oddalenia się skazanego mogą być: potrzeba zrobienia niezbędnych zakupów, świadczenie pracy, korzystanie z opieki medycznej, udział w terapii, wykonywanie praktyk religijnych, utrzymywanie więzi z rodziną (lub innymi osobami uznawanymi za bliskie), sprawowanie opieki nad osobą chorą, niedołązną lub małąletnią, komunikowanie się z obrońcą (pełnomocnikiem), kształcenie, zajęcia sportowe czy kulturalno-oświatowe²⁸.

CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNO-KONTROLNE

Czynności, które związane są z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wykonywane są przez sądowego kuratora zawodowego, podmiot prowadzący centralę monitorowania oraz upoważniony podmiot dozoru²⁹. Sądowy kurator zawodowy pomaga w readaptacji społecznej skazanego. Celem prowadzonej przez niego kontroli jest wychowawcze oddziaływanie, a także zapobieganie powrotowi do przestępstwa³⁰. Pozostałe podmioty kontrolują przestrzeganie przez skazanego obowiązku przebywania w miejscu

²⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2018 r., poz. 2077, art. 72.

²⁸ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 10.

²⁹ Szerzej zob.: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 października 2016 r. w sprawie sposobu oraz szczegółowych warunków wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2016 r., poz. 1698.

³⁰ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 56 ust. 1–3.

stałego pobytu bądź innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie. Ponadto podmioty te rejestrują każde zdarzenie związane z urządzeniami monitorującymi (przerwanie łączności, manipulacja ze strony osoby odbywającej karę, wyczerpanie baterii), a informacje o nim są archiwizowane razem z danymi osobowymi³¹. Nadzór nad legalnością, a także prawidłowością wykonywania kary sprawuje sędzia penitencjarny³².

REALIA STOSOWANIA DOZORU ELEKTRONICZNEGO W POLSCE

Zbigniew Nowacki w 2015 r. zbadał grupę 330 skazanych pod kątem ich oceny odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Doszedł do wniosku, że karę w tym systemie powinni odbywać przede wszystkim skazani, którzy nie uczestniczą w podkulturze grypserkiej. Po drugie, zestawiając ze sobą aspekty izolacji więziennej oraz wolnościowe środowisko człowieka, wysnuł wniosek o lepszych uwarunkowaniach autoresocjalizacji w tym ostatnim środowisku. Niemniej jednak autor badań przestrzega, że pewne aspekty przestrzeni społecznej nie zawsze sprzyjają autoresocjalizacji³³.

Również Najwyższa Izba Kontroli w 2013 r. oceniła pozytywnie (poza pewnymi nieprawidłowościami) wprowadzenie systemu dozoru elektronicznego w Polsce. Stwierdzono, że dozór elektroniczny zapewnia niższy stopień negatywnych konsekwencji wykonania kary aniżeli izolacja skazanych. Ponadto uznano, że stopień dolegliwości oraz kontroli dozoru elektronicznego w porównaniu do dotychczas stosowanych środków probacyjnych jest wyższy. Stwierdzono również, że wykonywanie kary poprzez dozór elektroniczny pozwala ograniczyć ryzyko deprawacji sprawców przestępstw mniej szkodliwych społecznie. Odnotowano także duże korzyści finansowe – wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest prawie dwukrotnie tańsze niż odbywanie jej w zakładzie karnym. Dozór elektroniczny rozwiązuje dotychczasowe problemy psychologiczno-społeczne wynikające z długotrwałej izolacji (tzw. zjawiska prizonizacji i osłabienia więzi społecznych). W polskich realiach dozór elektroniczny pozwolił na

³¹ Szerzej zob.: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 maja 2015 r. w sprawie sposobu archiwizowania oraz sposobu i trybu usuwania danych osobowych i informacji zarejestrowanych w związku z wykonywaniem dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2015 r., poz. 800 oraz Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 59–60.

³² Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, art. 77.

³³ Z. Nowacki, *Zastosowanie penitencjarne...*, op. cit., s. 147–164.

redukcję liczby skazanych przebywających w zakładach penitencjarnych, lecz nie przyczynił się w sposób istotny do zmniejszenia zaludnienia więzień³⁴.

ZŁOŻONE WNIOSKI I SPOSÓB ICH ROZPATRZENIA

W latach 2011–2017 złożono łącznie 200 761 wniosków o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a więc o zamianę wykonywania co piątej orzeczonej kary pozbawienia wolności (1 123 954) na środek nieizolacyjny. Najmniej wniosków złożono w 2011 roku (12 862), natomiast najwięcej w 2017 roku (35 315). W przeciągu 6 lat liczba składanych wniosków wzrosła niemal trzykrotnie. W ocenie autorki niniejszego artykułu jest to znaczny progres w bardzo krótkim czasie³⁵. Odnotowano także wzrost zainteresowania odbywaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wśród skazanych, ponieważ liczba składanych wniosków w stosunku do orzeczonych kar pozbawienia wolności wzrosła z 5,61% w 2011 r. do aż 42,67% w 2017 r. (tabela 1).

TABELA 1. LICZBA ZŁOŻONYCH WNISKÓW O UDZIELENIE ZEZWOLENIA NA ODBYCIE KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO W LATACH 2011–2017

Rok	Złożone wnioski	Skazani na karę do 1 roku pozbawienia wolności			Liczba złożonych wniosków w stosunku do ogólnej liczby skazanych na karę do 1 roku pozbawienia wolności
		Kara bezwzględna	Kara w zawieszeniu	Ogółem	
2011	12 862	26 284	203 078	229 362	5,61%
2012	31 521	25 983	192 313	218 296	14,44%
2013	34 371	26 309	166 788	193 097	17,80%
2014	30 970	23 941	139 391	163 332	18,96%

³⁴ NIK, *Informacja o wynikach kontroli. Wdrożenie i eksploatacja systemu dozoru elektronicznego oraz realizacja zadań przez sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7016,vp,8872.pdf> (dostęp: 3.02.2019), s. 7.

³⁵ Wniosek o odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego można złożyć jedynie odnośnie do skazanych na karę do 1 roku pozbawienia wolności. Stąd też porównywanie liczby złożonych wniosków do ogólnej liczby skazanych jest nieadekwatne. Dane w tabeli nr 1 dotyczą więc skazanych na karę od 1 miesiąca do 1 roku pozbawienia wolności w latach 2011–2017.

Rok	Złożone wnioski	Skazani na karę do 1 roku pozbawienia wolności			Liczba złożonych wniosków w stosunku do ogólnej liczby skazanych na karę do 1 roku pozbawienia wolności
		Kara bezwzględna	Kara w zawieszeniu	Ogółem	
2015	28 350	22 763	112 675	135 438	20,93%
2016	27 372	30 857	70 812	101 669	26,92%
2017	35 315	31 795	50 965	82 760	42,67%
Suma	200 761	187 932	936 022	1 123 954	17,86%

Źródło: oprac. własne na podstawie <https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp: 3.02.2019).

Spośród złożonych w latach 2011–2017 wniosków o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (200 761) pozytywnie rozpatrzono jedynie 34,6% (69 512): najwięcej w 2013 r. (13 289), natomiast najmniej w 2011 r. (jedynie 3 577). Co czwarty wniosek był przekazywany innemu sądowi lub pozostawiony bez rozpatrzenia, natomiast co piąte postępowanie było umarzone z różnych powodów (tabela 2).

TABELA 2. SPOSÓB ROZPATRZENIA WNIOSKÓW O UDZIELENIE ZEZWOLENIA NA ODBYCIĘ KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO W LATACH 2011–2017

Kryterium	Rok							Suma
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Złożone wnioski	12 862	31 521	34 371	30 970	28 350	27 372	35 315	200 761
Uwzględnione wnioski	3 577	10 438	13 289	11 820	10 065	8 252	12 071	69 512
Nieuwzględnione wnioski	2 785	5 233	5 609	5 562	5 463	5 393	7 861	37 906
Wnioski pozostawione bez rozpatrzenia	2 184	4 526	4 579	3 122	1 989	1 888	2 919	21 207
Umorzone postępowania	1 526	4 355	5 825	5 483	7 287	5 583	5 478	35 537

Kryterium	Rok							Suma
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Wnioski rozpatrzone w inny sposób	785	1 843	2 331	1 952	1 835	1 762	2 533	13 041
Wnioski przekazane innemu sądowi	1 122	2 867	3 194	3 041	3 084	2 954	3 789	20 051
Wnioski pozostałe do rozpatrzenia	1 303	3 563	3 107	3 097	1 724	3 262	3 926	19 982

Źródło: oprac. własne na podstawie <https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp: 3.02.2019).

Biorąc pod uwagę podmioty uprawnione do złożenia wniosku o zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, można zauważyć, że najczęściej, bo aż 184 413, wniosków w latach 2011–2017 złożyli sami zainteresowani lub ich obrońcy. Najmniej wniosków we wskazanym okresie złożyli prokuratorzy (zaledwie 9). Dużą rolę odegrali dyrektorzy zakładów karnych, którzy w sumie złożyli 15 542 wnioski, co daje 7,74% wszystkich złożonych wniosków (tabela 3).

TABELA 3. WNIOSKI O UDZIELENIE ZEZWOLENIA NA ODBYCIĘ KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO W LATACH 2011–2017 WEDŁUG SKŁADAJĄCYCH JE PODMIOTÓW

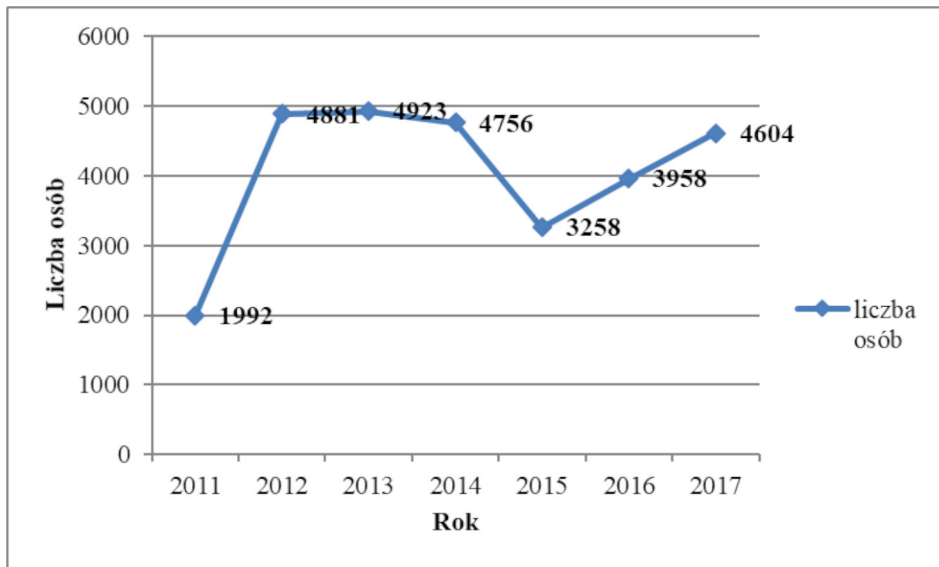
Uprawniony podmiot	Rok							Suma
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Skazany lub jego obrońca	12 089	28 952	30 528	28 119	26 474	25 575	32 676	184 413
Prokurator	0	0	4	0	0	3	2	9
Sądowy kurator zawodowy	94	119	62	32	19	16	20	362
Dyrektor zakładu karnego	650	2 373	3 692	2 740	1 810	1 732	2 545	15 542
Inne podmioty	29	77	85	79	47	46	72	435

Źródło: oprac. własne na podstawie <https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp: 3.02.2019).

Obecnie w Polsce z systemu dozoru elektronicznego może korzystać łącznie 15 tys. osób. Dane na dzień 31.07.2017 r. pokazują, że korzysta z niego jedynie 4 435 skazanych, co stanowi niecałe 30% przewidzianej liczby osób mogących odbywać karę pod nadzorem elektronicznym.

System posiada także wady, o czym obszernie pisze Robert Pelewicz. Wskazuje on m.in. na zbyt izolacyjny charakter kary dozoru elektronicznego (powinna się pojawić obok ograniczenia wolności, a nie zamiast pozbawienia wolności), zbyt wąskie stosowanie instrumentów probacyjnych oraz brak wpływu na poziom prizonizacji³⁶.

WYKRES 1. OSOBY ODBYWAJĄCE KARĘ POZBAWIENIA WOLNOŚCI W SYSTEMIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO W LATACH 2011–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie <https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp: 3.02.2019).

W latach 2011–2017 karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego odbyło 28 372 skazanych: najmniej w 2011 r. (1 992 osób), natomiast najwięcej w 2013 r. (4 923), co obrazuje wykres 1. W 2011 r. zwrócono się do prezesów wszystkich sądów okręgowych, w których istniała

³⁶ R. Pelewicz, *Czynniki normatywne utrudniające efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej w systemie dozoru elektronicznego na tle ostatnich nowelizacji*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 95, s. 125–144.

instytucja dozoru elektronicznego (30 sądów), z prośbą o przesłanie akt 15 ostatnich spraw zakończonych odmową wydania pozwolenia na dozór elektroniczny lub umorzeniem postępowania w tej sprawie. Wysznuo następujące wnioski: po pierwsze, jednym z prawdopodobnych powodów, dla którego dozór elektroniczny jest stosowany w stopniu mniejszym niż zakładano, jest preferowanie przez skazanych ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie; po drugie, ustawowe kryteria, na podstawie których orzeka się o udzieleniu zgody na dozór elektroniczny, są wysoce ocenne, co uniemożliwia kontrolę odwoławczą decyzji zapadłej w sądzie okręgowym³⁷.

WYWIAD INDYWIDUALNY

W celu przekonania się, czy system dozoru elektronicznego faktycznie działa w praktyce, autorka niniejszego artykułu przeprowadziła wywiad z 21-letnim Mateuszem M., który dwukrotnie skorzystał z odbywania kary pozbawienia wolności poza murami zakładu karnego. Sąd penitencjarny wyraził zgodę na odbycie przez p. Mateusza kary 4 miesiące pozbawienia wolności oraz 6 miesięcy pozbawienia wolności.

K.D.: Czy uważa Pan, że odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest lepszą, skuteczniejszą formą niż odbywanie kary w sposób tradycyjny, czyli w zakładzie karnym?

M.M.: Odbywanie kary stanowczo jest lepsze na dozorze elektronicznym niż w zakładzie karnym, chociażby ze względu na fakt, iż można czas spędzać z rodziną.

Czy w Pana opinii odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego powinno być również dostępne dla osób skazanych na wyższy niż 1 rok wymiar kary pozbawienia wolności?

Tak.

Wobec tego, do jakiej wysokości kary pozbawienia wolności orzeczonej wyrokiem sądu według Pana można by korzystać z takiego rozwiązania i dlaczego?

Do 3 lat, ponieważ nie każdy, kto dostaje tak wysoki wymiar kary, musi być odizolowany od społeczeństwa oraz rodziny.

Czy w Pana opinii odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest wystarczającą przestrogą przed popełnianiem kolejnych czynów zabronionych?

³⁷ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego wykorzystywania ustawy o dozorze elektronicznym*, Warszawa 2012, s. 10–33.

Każdy ma swój rozum, więc nieważne, czy ktoś odbędzie karę na dozorze, czy za murami więzienia. Jak będzie chciał złamać prawo, to i tak to zrobi.
Jakie są zalety odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego?

Możliwość spędzania czasu z rodziną, ze znajomymi, życie w społeczeństwie, nieizolowanie się.

Jakie są wady odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego?

Za mało czasu w ciągu dnia – np. gdy skazany ma pracę trzymianową, często traci ją, ponieważ przez dozór nie może być ona w pełni wykonywana.

Jak ocenia Pan procedurę wyrażenia zgody na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego?

Za dużo zachodu z tym wszystkim, co wiąże się też z tym, że czasami trzeba i długo czekać, lecz w porównaniu do kary w więzieniu lepiej poczekać np. ten miesiąc.

Co by Pan zmienił w procedurze wyrażenia zgody na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego?

Nie mam zdania.

Co by Pan zmienił w funkcjonowaniu na co dzień z tzw. opaską?

Raczej nic.

PODSUMOWANIE

System dozoru elektronicznego stanowi doskonałą alternatywę dla odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym. Daje osobie skazanej możliwość funkcjonowania w społeczeństwie, pracy, rozwoju osobistego czy zapewnienia sobie choćby tak podstawowej kwestii jak korzystanie z dogodnego dla siebie jadłospisu. Prócz osoby odbywającej karę korzysta na tym również jej najbliższe otoczenie (rodzina, znajomi), od którego nie jest izolowana, oraz całe społeczeństwo, ponieważ generuje to niemal dwukrotnie niższe koszty w porównaniu do odbywania kary w zakładzie karnym.

Autorka niniejszego artykułu dochodzi do wniosku, że dozór elektroniczny stanowi lepszą formę odbywania kary pozbawienia wolności niż odbywanie jej w zakładzie karnym. Infrastruktura jest przygotowana na odbywanie kary przez 15 tys. skazanych, więc problem niewykorzystania możliwości tego rozwiązania leży po stronie sądów penitencjarnych, które udzielają zezwolenia jedynie co trzeciemu skazanemu. Kolejny istotny problem stanowią przepisy ustawy (np. wnioskowy, a nie publiczny charakter

postępowania czy rozpatrywanie spraw jedynie przez sądy okręgowe, a nie rejonowe, które jako pierwsza instancja ustalają wymiar kary; sądy rejonowe mogłyby częściej skazywać oskarżonych od razu na dozór elektroniczny jako karę wolnościową i ograniczyć orzekanie kar pozbawienia wolności do 1 roku). Rozmowa z osobą, która dwukrotnie skorzystała z dozoru elektronicznego, pokazuje, jak pozytywnie odbierany jest on przez skazanych w porównaniu do pobytu w zakładzie karnym. Sytuacja ta powoduje, że pojawia się potrzeba zmiany przepisów odnośnie do odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego, która sprawi, że resocjalizacja skazanych przyniesie zamierzony efekt, a płynące z tego rozwiązania korzyści finansowe będą odczuwalne dla całego społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk M., *System dozoru elektronicznego w świetle zmian i nowelizacji*, „Horyzonty Bezpieczeństwa” 2016, nr 2 (1).
- Artymionek P., *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2010, nr 5.
- Białowąż E., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w ramach systemu dozoru elektronicznego a konstytucyjna zasada równości wobec prawa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2001, nr 1.
- Eysenck H., Eysenck M., *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują*, Gdańsk 1998.
- Jankowski M., Kotowski A., Momot S., Ważny A., *Przyczyny niedostatecznego wykorzystywania ustawy o dozorze elektronicznym*, Warszawa 2012.
- Kuzior P., *System dozoru elektronicznego jako alternatywa dla kary pozbawienia wolności*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji” 2017, t. 6, z. 5.
- Mamak K., *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 3.
- Mamak K., Zajac D., *Dozór elektroniczny w świetle nowelizacji prawa karnego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2015, nr 1.
- NIK, *Informacja o wynikach kontroli. Wdrożenie i eksploatacja systemu dozoru elektronicznego oraz realizacja zadań przez sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7016,vp,8872.pdf> (dostęp: 3.02.2019).

- Nowacki Z., *Zastosowanie penitencjarne systemu dozoru elektronicznego w ocenie skazanych*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2017, nr 1 (20).
- Pelewicz R., *Czynniki normatywne utrudniające efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej w systemie dozoru elektronicznego na tle ostatnich nowelizacji*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 95.
- Sarzała D., *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2.
- Schwitzgebel R., *Electronic innovation in the behavioral sciences: A call to responsibility*, “American Psychologist” 1967, no. 22.
- Sielicki D., *Elektroniczne monitorowanie przestępców – nowoczesna alternatywa pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47–48.
- Szymanowski T., *System dozoru elektronicznego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 2016, nr 6 (702).
- Zgoliński I., *Dozór elektroniczny jako instrument polityki karnej. Wybrane uwagi na kanwie nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, nr 4 (64).
- Zimbardo P.G., *On the ethics of intervention in human psychological research: with special reference to the Stanford prison experiment*, “Cognition” 1973, no. 2.

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 maja 2015 r. w sprawie określenia szczegółowych warunków technicznych i wymagań funkcjonalnych, jakie powinny spełniać środki techniczne służące do wykonywania dozoru elektronicznego, oraz sposobu funkcjonowania systemu komunikacyjno-monitorującego, Dz. U. z 2015 r., poz. 797.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 maja 2015 r. w sprawie sposobu archiwizowania oraz sposobu i trybu usuwania danych osobowych i informacji zarejestrowanych w związku z wykonywaniem dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2015 r., poz. 800.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 października 2016 r. w sprawie sposobu oraz szczegółowych warunków wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2016 r., poz. 1698.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2018 r., poz. 2077.

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2007 r., nr 191, poz. 1366 z późn. zm.; Dz. U. z 2013 r., poz. 915, art. 2 ust. 1–4; art. 6 ust. 1 w zw. z art. 11; art. 6 ust. 2–3; art. 38–47; art. 52; art. 8 ust. 1; art. 8 ust. 2; art. 10; art. 56 ust. 1–3; art. 59–60; art. 77.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 2019 r., poz. 125, art. 43b.

ŹRÓDŁA ELEKTRONICZNE

<https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp: 3.02.2019).

<https://www.sw.gov.pl/> (dostęp: 6.02.2019).

KATARZYNA DANIEL – absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego na kierunkach administracja oraz bezpieczeństwo wewnętrzne. Obecnie doktorantka Uniwersytetu Opolskiego na kierunku nauki o polityce. Zainteresowania badawcze autorki to szeroko pojęta demokracja bezpośrednia (m.in. obywatelska inicjatywa ustawodawcza, weto ludowe, plebiscyt, referendum, zgromadzenie ludowe) w Polsce i w Europie, prawo, administracja, bezpieczeństwo wewnętrzne, polityka.

CITE THIS ARTICLE AS:

K. Daniel, *System dozoru elektronicznego w Polsce – praktyka stosowania*, „Security, Economy & Law” 1/2019 (XXII), s. 16–34, DOI: 10.24356/SEL/22/2.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2019 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow